
**МИТНИЧЕСКИ КОНТРОЛ
ПРИ ИЗНОС НА ИЗДЕЛИЯ С ДВОЙНА УПОТРЕБА**

*Атанас ЛЬОНДЕВ**

CUSTOMS CONTROL ON EXPORTS OF DUAL-USE ITEMS

*Atanas LYONDEV**

Abstract: *The article discusses the products and technologies that fall into the lists of controlled dual-use items, which are usually used for civilian purposes and are not intended for military use, but could potentially have military application, or be used for the production of military products. These articles shall be subject to customs controls on export and import, subject to the relevant customs procedures and compliance with Community and national legislation.*

Key words: *products, technology, dual use, civil, military, customs control, export*

**ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА РЕЖИМ НА ИЗНОСА НА ИЗДЕЛИЯ
С ДВОЙНА УПОТРЕБА**

Нашата страна участва в редица международни режими за експортен контрол и неразпространение на изделия с двойна употреба. От 1996 г. държавата ни е член на Васенаарската договореност,

* Авторът е професор, доктор във Висшето училище по сигурност и икономика – Пловдив.

* The author is a Professor, Philosophy Doctor at Higher School of Security and Economics – Plovdiv.

която представлява международен режим за контрол на конвенционални оръжия, стоки и технологии с двойна употреба, представляващи оборудване и материали за производството им. България е член и на Австралийската група за контрол на биологически агенти, химически прекурсори и свързано оборудване, които могат да бъдат използвани за създаването на биологическо и химическо оръжие. Съчредители сме на Групата на ядрените доставчици, създадена за контрол на ядрени материали, ядрено свързано оборудване и материали, които могат да бъдат използвани за разработването и разпространението на ядрено оръжие. Р България участва и в Комитета „Цангер“ – международен режим, съдействащ за спазване на разпоредбите, свързани с експортния контрол по линия на договора за неразпространение на ядреното оръжие. От 2004 г. страната ни е член и на режима за контрол на ракетните технологии, известен още като „Вашингтонски клуб“, създаден през 1987 г., който се стреми да ограничи рисковете от разпространение на оръжия за масово унищожение (ОМУ) чрез контролиране на износа на стоки и технологии, които биха могли да допринесат за системите за доставка (различни от пилотираните самолети), способни да пренасят ядрен заряд в радиус 300 км. През 1992 г. във връзка с опасността от разпространение на химическо и биологическо оръжие държавите членки разширяват обсега на контрола, като включват всички ракетни системи с обseg на действие над 300 км независимо от полезния им товар.

Страната ни участва в международни договори и конвенции, като Договора за неразпространение на ядрено оръжие, Конвенцията за забрана на разработването, производството, натрупването и използването на химически оръжия и за тяхното унищожаване и Конвенцията за забрана на разработването, производството и натрупването на запаси от бактериологични (биологични) и токсични оръжия и за тяхното унищожаване и др.

Конвенционалните оръжия и изделията с двойна употреба могат да се набавят и използват от различни терористични организации или престъпни групи на територията на ЕС и извън него. Ето защо е необходима една обща хармонизирана политика относно експортния контрол върху тези стоки, която да гарантира интересите и сигурността на държавите членки. Тя би имала основна роля в борбата срещу тероризма, предотвратяването на въоръжени конфликти, регионалната стабилност и зачитането на правата на човека.

ВИДОВЕ РЕЖИМИ ПРИ ИЗНОС НА ИЗДЕЛИЯ С ДВОЙНА УПОТРЕБА

Със Закона за ограничаване на административното регулиране и административния контрол на стопанската дейност (ЗО-АРАКСД) държавата въвежда върху стопанската дейност условно четири режима – лицензионен, регистрационен, разрешителен и „свободен“, с цел по-строго да регламентира онези стопански дейности, които представляват завишен риск за националната сигурност, правата на гражданите, околната среда и опазването на обществения ред. Различията между четирите режима основно е по степента на риска за националната сигурност, живота и здравето на хората. Най-строгият между тях е лицензионният режим, който се допуска за ограничен брой дейности, докато регистрационният и разрешителният режим са най-леки. Те се ограничават до проверка на спазването на нормативните изисквания. Във всички случаи става дума за административна дейност, осъществявана от изпълнителната власт у нас в рамките на определени административни производства.

Лицензионният режим се отнася към дейности, които са посочени в списък към ЗОАРАКСД, представляващ неразделна част от него. Лицензирането е форма на държавно регулиране на стопанската дейност. То е вид подзаконова дейност на органите на централната или местната изпълнителна власт, която се извършва въз основа на права, породени от общ или специален закон. Тази дейност е административна, протича въз основа и в изпълнение на закона и е вид административно обслужване на частноправните субекти – търговците.

Основна цел на лицензионния режим е защитата на националната сигурност и вътрешния ред, интересите на потребителите на определен вид стоки, както и на интересите на обществото. При този вид режим изпълнителната власт притежава оперативна самостоятелност, т.е. сама преценява по съображения за целесъобразност и законосъобразност дали да издаде или да отнеме даден лиценз. Лицензът е вид административен акт от типа на разрешителните. По правило може да бъде издаден без срок, освен в случаите, когато действително се засягат интересите на държавата или представлява повишен риск за националната сигурност. Правата по лиценза не подлежат на прехвърляне, тъй като се издава с оглед на личните качества и професионалната подготовка на лицата. Отка-

зът по издаването на лиценз представлява индивидуален административен акт. Лицензионният орган поддържа публичен регистър, в който се вписват лицата с издадени, спрени, прекратени или отнети лицензи. А съгласно чл. 13, ал. 1 от ЗОАРАКСД, когато броят на лицензите за извършването на дадена стопанска дейност е ограничен, държавата е длъжна да обяви публично конкурс.

Наличието на лиценз дава законово основание да се извършва определен вид стопанска дейност. Извършването на стопанска дейност без лиценз е административно нарушение и води до налагане на принудителни административни мерки и административни санкции.

Регистрационният режим е по-лекият режим, защото при неговото въвеждане административният орган няма право на преценка по целесъобразност за разрешаването за извършване на дадена стопанска дейност. Той проверява наличието на изчерпателно установените нормативни изисквания и при констатиране на съответствие с представените документи извършва регистрацията. Регистрационният режим е подзаконова административна дейност, осъществявана от централната изпълнителна власт, и представлява процедура по вписване в специален регистър както на търговеца (извършителя) на определена стопанска дейност, така и на нейния вид. Регистрационните режими също се вписват в публичен регистър, където се посочват лицата, които са установили спазването на законите изисквания за осъществяването на стопанската дейност и нейния вид. Действието на регистрацията и удостоверението е безсрочно, а ако се налага срок, той не може да бъде по-кратък от три години. След вписването на лицето в регистъра на стопанските дейности за него се издава удостоверение. То представлява индивидуален административен акт.

Разрешителният режим се въвежда само за определена сделка или действие от лице, което извършва или възнамерява да извърши стопанска дейност, когато тази сделка или действие поражда повишен риск за националната сигурност или обществения ред. Административният орган издава разрешение за сключване на конкретни търговски сделки при определени правни действия, като преценява и разрешава по целесъобразност дали сделката или действията могат да бъдат извършени. Разрешението е индивидуален административен акт.

В някои случаи, когато определената сделка представлява завишен риск за националната сигурност, за търговската сделка се изисква регистрация. За регистрацията трябва да бъде издадено

удостоверение. В този случай административният орган издава удостоверението преди извършването на съответната сделка или действие с оглед на спазването на нормативните изисквания. В чл. 28 от Закона е регламентирано издаването на разрешение и на удостоверение за извършване на еднократни сделки или действия, като се прилага мълчаливо съгласие, освен ако в закон не е предвидено друго. Мълчаливото съгласие е налице, когато административният орган не е изпратил до заявителя уведомление за отказ до изтичането на срока за произнасяне.

Свободният режим се отнася към търговеца, който не спада към останалите три групи. Той може да развива своята търговска дейност „свободно“, при спазването на нормите на Търговския закон.

РАЗРЕШИТЕЛНИ ПРИ ИЗНОС НА ИЗДЕЛИЯ С ДВОЙНА УПОТРЕБА

Както посочихме по-горе, изделията с двойна употреба създават завишен риск за националната сигурност, живота и здравето на хората.¹ В Закона за експортния контрол на продукти, свързани с отбраната, и на изделия и технологии с двойна употреба и Правилника за неговото прилагане са въведени регистрационен и разрешителен режим.

Специални структури от изпълнителната власт са оторизирани с ръководството, организацията и контрола на съответните регулаторни режими при износа на стоки с двойна употреба. Създадена е Междудеомствена комисия за експортния контрол и неразпространението на оръжия за масово унищожение. Към Министерски съвет е изграден и Междудеомствен съвет по въпросите на военнопромишления комплекс и мобилизационната готовност на страната. Междудеомствената комисия и Междудеомственият съвет се ръководят от министри. Съставът и редът за осъществяване на дейността на Междудеомствения съвет и на Междудеомствената комисия се определят от Министерския съвет, като съставът на Междудеомствената комисия включва представители на Министерството на икономиката, Министерството на външните работи, Министерството на отбраната, Министерството на вътрешните работи и на Държавна агенция „Национална сигурност“.

Междудеомствената комисия взема решение с мнозинство от две трети от всички свои членове в случаите, когато присъстват

¹ **Димитрова, С.** Демографски аспекти на националната ни сигурност. – В: *Политика и сигурност*, бр. 1, 2020, с. 26.

представители на всички министерства и ведомства, представени в комисията. Междуведомствената комисия взема решения с консенсус в случаите, когато не присъстват представители на всички министерства и ведомства, представени в комисията. Решение може да бъде взето по изключение и неприсъствено, ако протоколът е подписан с еднакво мнение от две трети от всички членове. Решението на Междуведомствената комисия се съобщава в срок до 7 работни дни от датата на вземането му. Комисията е специализиран орган, който в своята дейност си сътрудничи непрекъснато с Министерството на вътрешните работи, и по-специално със звената по разузнаване, организирана престъпност и вътрешна сигурност; с Министерството на отбраната и неговите звена по национална сигурност и военно разузнаване; с Министерството на икономиката; с Министерството на външните работи по повод на проверките на сертификати за краен потребител и спазването на международните задължения; както и със самия Междуведомствен съвет към Министерския съвет относно лицензирането на външнотърговска дейност.

РЕГИСТРАЦИОННИЯТ РЕЖИМ ПРИ ИЗНОС НА ИЗДЕЛИЯ С ДВОЙНА УПОТРЕБА

Регистрационният режим при износа на изделия с двойна употреба представлява административна дейност. Лицата могат да извършат износ само след регистриране в Министерството на икономиката. За да се извърши регистрацията, лицата предоставят в Министерството редица документи по Закона за експортния контрол на оръжия и изделия и технологии с двойна употреба (ЗЕКОИТДУ)², посочени в чл. 14, ал. 1.

Първоначалният лиценз за износ и внос, за транспортиране и сертификат за получател се издават със срок на действие една година. След изтичането на този срок всеки следващ сертификат за получател се издава за срок три години, а всеки следващ лиценз се издава за срок пет години.

Специалната правна уредба при износ на стоки с двойна употреба изцяло съответства на Закона за ограничаване на административното регулиране и административния контрол в стопанската дейност. Предварителната регистрация на търговците е задължителна законова предпоставка за извършването на експор-

² **Закон** за експортния контрол на оръжия, изделия и технологии с двойна употреба (ЗЕКОИТДУ). [онлайн]. <https://www.mi.government.bg>

тна дейност на подобни изделия. Доказването на такава регистрация пред контролните институции (Агенция „Митници“) става чрез актуално удостоверение за регистрация при износ на изделия с двойна употреба. Междуправителната комисия издава разрешения за износ на изделия с двойна употреба в рамките на Европейския съюз от територията на Р България. Комисията осъществява сътрудничество с международни институции и органите на други държави, отговарящи по въпросите за експортния контрол. Към Министерството на икономиката се води публичен регистър на лицата, регистрирани за износ на изделия с двойна употреба. Разрешенията се издават само на лица, притежаващи удостоверение за регистрация, и то може да бъде използвано само от лицето, в полза на което е издадено.

ВИДОВЕ РАЗРЕШЕНИЯ ЗА ИЗНОС

Разрешенията за износ могат да бъдат няколко вида и са регламентирани в чл. 45, ал. 1 от ЗЕКОИТДУ:

- индивидуално разрешение за износ;
- генерални разрешения на за износ на Съюза;
- глобално разрешение за износ;
- национално генерално разрешение за износ;

Дефинициите на отделните видове разрешения за износ са дадени в Регламент № 428/2009³, съгласно който:

- „индивидуално разрешение за износ“ означава разрешение, предоставено на един конкретен износител за един краен потребител или получател в трета държава, и обхваща едно или повече изделия с двойна употреба;

- „генерално разрешение за износ на Съюза“ означава разрешение за износ в определени държави на местоназначение, достъпно за всички износители, които спазват условията за ползване, описани в Приложение II;

- „глобално разрешение за износ“ означава разрешение, предоставено на един конкретен износител според вида или категорията изделия с двойна употреба, което може да е валидно за износ към един или повече конкретни крайни потребители и/или в една или повече определени трети държави;

³ Регламент (ЕС) №428/2009 от 5 май 2009 г. за въвеждане на режим на Съюза за контрол на износа, трансфера, брокерската дейност и транзита на изделия и технологии с двойна употреба. [онлайн]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/TXT/?uri=CELEX%3A32009R0428>

- „национално генерално разрешение за износ“ означава разрешение за износ, предоставено съгласно чл. 9, § 2 и определено в националното законодателство в съответствие с чл. 9 и Приложение IIIВ;

Регламент № 428/2009 е основният европейски нормативен акт, който въвежда режим за контрол на износа, трансфера, брокерската дейност и транзита на изделия и технологии с двойна употреба и е директно приложим за целия Европейски съюз като част от общата търговска политика на Съюза. На 17 октомври 2019 г. влезе в сила Делегиран регламент 2019/2199 на Комисията за изменение на Регламент (ЕО) № 428/2009.

Генералното разрешение за износ на изделия с двойна употреба се прилага за държави, като Австралия, Канада, Япония, Нова Зеландия, Норвегия, Швейцария, Съединени американски щати, посочени в Приложение 2 на Регламент № 428/2009 съгласно чл. 2, § 9 от Регламента.

Индивидуалното разрешение за износ, глобалното и националното генерално разрешение за износ се издават от Междуведомствената комисия. Националното генерално разрешение за износ на изделия с двойна употреба за износителите се публикува на интернет страницата на Министерството на икономиката.

В действащото ни законодателство са въведени и срокове по отношение на различните видове разрешения. Например за индивидуалното разрешение срокът на валидност е до една година и може да бъде продължено еднократно за срок 6 месеца. Глобалното разрешение обикновено се издава за срок до две години и може да бъде еднократно удължен за срок една година. Националните генерални разрешения за износ се определят от националното законодателство и практика. При издаването на такива незабавно се информира Европейската комисия (ЕК) и същите се публикуват в „Официалния вестник на ЕС“.

Държавите – членки на ЕС, запазват или въвеждат в националното си законодателство възможността за предоставяне на глобални разрешения за износ. В този случай те разглеждат и заявленията за глобални разрешения. Всички разрешения, издадени от държавите членки, са валидни на територията на Съюза.

Генералното разрешение за износ се издава на изделия с двойна употреба, посочени в Приложение I на Регламент № 428/2009, с изключение на стоки, посочени в Част II от Приложение IV на Регламента (а именно изделия по Конвенцията за химическите

оръжия и изделията към режима на контрол на ракетните технологии); Генералното разрешение се издава и за трансфер на подобни стоки в Съюза.

Изделие или технология попада в списъците на контролираните изделия с двойна употреба, като обикновено се използват за граждански цели и не са предназначени за военна употреба, но потенциално биха могли да имат военно приложение, или да се използват за производство на военни изделия.

При издаване на генерално разрешение за износ Междуведомствената комисия информира износителите, че разрешението не може да се използва, когато изделията са или могат да бъдат предназначени изцяло или частично за употреба в случаите по чл. 4, 1-5 от Регламент № 428/2009.

Дадените разрешения се издават в 4 екземпляра, като по един се предава на заявителя, на ДАНС, на Агенция „Митници“ и на Междуведомствената комисия. Междуведомствената комисия е длъжна да уведомява в срок 5 дни Агенция „Митници“ и ДАНС за издадените, продължените, изменените и отнетите разрешения.

Съгласно действащото законодателство е въведено задължение за лицата да върнат оригинала на разрешението след изпълнение на сделката или след изтичане на срока на валидност, но не покъсно от 14 дни, в Междуведомствената комисия. Задължение на лицето е да уведоми Комисията в случай, че разрешението няма да се използва. То трябва в писмен вид да изложи причините за използването на разрешението.

Въведена е и възможността и за отлагане на вземането на решение по издаване на разрешение за износ на изделия с двойна употреба, както и отнемане на даденото разрешение. Отлагането на вземане на решение по подадено заявление се предприема при непълнота на документите, при необходимост да се извърши проверка или получаване на допълнителна информация, свързана със сделката. Отлагането се извършва до отпадане на обстоятелството, но не повече от 60 дни. В чл. 63 от ЗЕКОИТДУ са изложени условията, при които Междуведомствената комисия може да отнеме с мотивирано решение издаденото индивидуално или глобално разрешение. Отнемането е възможно в случай, че:

- възникнат обстоятелства, които противоречат на определените в чл. 1, ал. 2 цели и задължения;
- дейността, която се извършва, не съответства на условията, определени в издаденото разрешение;

- заявителят не е изпълнил предвидено в този закон задължение, като това неизпълнение е установено с акт на компетентен държавен орган;

- заявителят е представил неистински документи или неверни данни, които са послужили като основание за издаване на разрешението;

- се въведат ограничения или забрани, произтичащи от международни договори или от членството на Република България в международни организации;

- дейностите по разрешението засягат съществени интереси на Република България в областта на сигурността или са налице съображения за опазване на обществения ред;

- на лицето, на което е издадено разрешение, е отнет лицензът за право за извършване на износ и внос на продукти, свързани с отбраната, сертификатът за получател на продукти, свързани с отбраната, или удостоверение за регистрация за трансфер и за брокерска дейност с продукти, свързани с отбраната, или регистрацията за износ, трансфер и брокерска дейност с изделия с двойна употреба е заличена или прекратена.

Решението за отнемане представлява индивидуален административен акт по смисъла на чл. 21, ал. 1 от АПК, затова подлежи на оспорване по съдебен ред по начина и реда, описани в Кодекса. Правото на жалба има засегнатото лице, като жалбата не спира изпълнението на решението.

При влязло в сила решение за отнето разрешение заявителят може да кандидатства за ново едва след три месеца от датата на отнемането му.

ТЕХНОЛОГИЯ НА МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ И УПРАВЛЕНИЕ НА РИСКА

I. ТЕХНОЛОГИЯ НА МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ

Съвкупността от митническите контролни правомощия, упражнявани в определен митнически режим, по същество представляват общата картина на тяхната дейност, уредена в Закона за митниците⁴. По отношение на технологията на митническия контрол при износ на стоки с двойна употреба под „технология“ ще разби-

⁴ Закон за митниците. [онлайн]. *customs.bg*

раме какви конкретни контролни правомощия предприемат митническите органи. Основанията за осъществяването на митнически контрол върху тези стоки са:

- колективната сигурност на България, държавите – членки на ЕС, и нейните съюзници в НАТО;
- националната сигурност;
- опасения по отношение на тероризма или вътрешни репресии;
- задълженията и обвързаността по международните договори;
- санкциите на ООН;
- политиката на България за неразпространение;
- изискванията на външната политика.

Митническият контрол при износ на изделия с двойна употреба⁵ се осъществява съгласно общите изисквания на режима „износ“, като се отчита спецификата на стоката. Митническото оформяне на стоките за износ може да се осъществява както на граничен митнически пункт, така и във вътрешността на страната. С цел засилване на контрола директорът на Агенция „Митници“ определя със заповед граничните и вътрешните митнически пунктове, през които се допускат въвеждането, оформянето и напускането на митническата територия на такива стоки. Моментът на започване на митническия контрол върху тези стоки започва от подаване на митническата декларация за износ. Общностните стоки, деклариращи за износ, подлежат на митнически надзор от момента на декларирането им през митническото учреждение до напускането им извън митническата територия на Съюза. Можем да дефинираме „митническото деклариране“ като действие, с което едно лице изразява по установените норми и начини желанието си да постави под определен митнически режим дадена стока. Декларирането се осъществява писмено, по електронен път или чрез друго действие, с което държателят изявява желание да ги постави под определен митнически режим. Писменото деклариране се извършва с митническа декларация по образец, която задължително трябва да съдържа всички необходими данни за прилагане на разпоредбите, отнасящи се до деклариращия митнически режим. Към нея трябва да се приложат и всички документи, нормативно определени за разрешаване на митническия режим, за който стоките са деклариращи. Декларацията се приема незабавно от митническите органи, след което служителите имат право да извършват:

⁵ **Влайкова, Т.** Митнически контрол при износ на изделия с двойна употреба. София: Албатрос, 2011, с. 154.

- документален контрол на декларацията и придружаващите я документи, в т.ч. могат да изискват от декларатора допълнителни документи за проверка на истинността на данните в декларацията;
- физическа проверка на стоките, в т.ч. и вземане на проби и пробни за лабораторен анализ и подробно проучване с цел установяване на вида и същността на стоката;
- последващ контрол.

Съществува практика износителят да уведомява митническото учреждение на износа един ден по-рано, преди извършване на износната експедиция. Това позволява на митническите органи да осъществят предварителен контрол на стоката по време на нейното товарене за износ. Митническите служители трябва да присъстват при опаковането на:

- 50 % (минимум) от пратките, класифицирани като висок риск;
- 25 % (минимум) от пратките, класифицирани като среден риск;
- 10 % (минимум) от пратките, класифицирани като нисък риск.

По време на проверката на пратките изделията трябва да се сравняват с описанието им в митническата декларация, количеството и описанието им с това на разрешението, а името на получателя от фактурата – с това от митническата декларация. Митническите органи в рамките на своята компетентност извършват документален контрол, който обхваща данните в декларацията и приложените към нея документи. Важен момент при документалния контрол е проверка на точното и ясно описание на стоката в митническата декларация и нейното тарифно класиране. При класифицирането на оръжия, изделия и технологии с двойна употреба определящи са характеристиките им (описанието), посочени в Контролния списък, а не тарифният им номер съгласно митническата тарифа. Използването на митническата тарифна номенклатура е само мощно средство, без правно обвързващ характер и не замества проверката по характеристики при класифицирането на стоките.

При деклариране за износ на химически съединения следва да се изисква от износителя да изписва задължително в елемент от данни (ел. д.) № 6/8 на митническата декларация CAS номер (CHEMICAL ABSTRACTS REGISTRY NUMBER), по който, съпоставен с митническия тарифен код, при евентуален контрол може да бъде идентифицирано химическото съединение. При смесите на химическите съединения да се изисква CAS номер на химическото съединение с най-високо процентно съдържание в сместа. Когато е

обявено само търговското наименование на химическото съединение, да се изисква изписването на съответното му химическо наименование или формула.

На следващ етап от документалния контрол е необходимо да се установи съответствие между данните, посочени в митническата декларация, и приложените към нея търговски и други документи. На документален контрол подлежат:

- експортната фактура, по която са проверяват данните на изпращача и на получателя на стоките;
- описанието на самите изделия;
- търговските им наименования и марки;
- серийните номера на изделията и други специфични идентификации;
- условията на доставка;
- тяхната стойност;
- транспортните документи (товарителниците, карнетите и др.);
- опаковъчните листове;
- документите, определящи произхода на стоките.

Най-важното условие да бъдат изнесени стоки с двойна употреба е те да имат съюзен (местен) статут. Доказването му става чрез декларация за произход от местен производител или чрез представянето на документ, доказващ, че стоките са допуснати до свободно обращение в Съюза.

Съществена част от документалния контрол при износ на изделия с двойна употреба е проверка за наличието и редовността на задължителните документи съгласно Закона за експортния контрол на продукти, свързани с отбраната, и на изделия и технологии с двойна употреба. Задължителен реквизит е износителят да представи пред митническите органи регистрацията си по този закон, както и разрешението от Междуведомствената комисия за извършването на съответната сделка. Задължително се проверяват данните дали титулярят на регистрацията и разрешението по износната митническа декларация е един и същ, видът и количеството на стоките с двойна употреба, посочени в разрешението, да съответстват на отразените в декларацията за износ.

Всяко разрешение за износ разрешава на конкретен износител да изнесе точно определено количество от конкретното изделие на точно определен получател. Разрешенията могат да се използват за повече от една пратка, до достигането на количеството или

стойността на стоките от общото разрешено. Износителят отбелязва на задната страница на разрешението точното количество, което се заверява от митническият служител.

Митническите служители могат да не разрешат вдигането на стоките за износ, ако у тях се породят съмнения, че декларираната стока е с двойна употреба, но не е обявена като такава. В този случай те могат да изискват от износителя да представи становище от Министерството на икономиката дали стоките подлежат на контрол по Закона за експортния контрол на продукти, свързани с отбраната, и на изделия и технологии с двойна употреба.

След приключване на документалния контрол митническите органи валидират и регистрират митническата декларация в митническата информационна система (БИМИС). Тези действия са т.нар. „технически контрол“. Проверява се правилното тарифно класиране, което позволява да се установи дали за съответните стоки са наложени ограничения или забрани. Коректното определяне на тарифния код е от особена важност за ефективния митнически контрол.

При преценка митническите органи могат да извършат и физически контрол на стоката и превозните средства. С оглед на естеството на стоките трябва да се вземат съответните предпазителни мерки преди проверката и при необходимост да се поиска помощ от експерт. По време на проверката трябва да се обърне внимание на етикетите и опаковките. Цел на контрола е да се установи пълно съответствие между действителния вид и количество на изделията с тези, посочени в митническата декларация. При извършване на частична митническа проверка митническите органи трябва да отразят обхвата на своята проверка и своите констатации. Констатациите следва да бъдат обективирани в протокол.

Ако след извършването на митническият контрол не се констатира нарушение и несъответствия и всички условия на режима са изпълнени, митническите органи определят маршрут, срок и граничен пункт за осъществяване на износа на стоки с двойна употреба и разрешават вдигането на стоките.

На изходната митница се осъществява т.нар. „граничен контрол“, който трябва да гарантира, че стоките за износ няма да бъдат отклонени в България и ще бъдат изнесени през съответното одобрено гранично ГКПП. Съществува реална опасност превозното или преносното средство да бъде предоставено за проверка, но декларираните изделия да са извадени или подменени, или да бъде представено за проверка подобно превозно средство вместо

действителното. Ако тежкотоварният автомобил е пломбиран, трябва да се провери дали пломбата е с нарушена цялост, дали е подменена и дали отговаря по номер на описаната. Ако възникнат съмнения относно износа, стоките и превозното средство трябва да бъдат задържани.

Граничният контрол на този тип изделия е от изключителна важност не само при износ, но и при вноса им. Като пълноправен член на ЕС служителите на Агенция „Митници“ са отговорни не само за сигурността на България, но също и за сигурността на всички други държави – членки на ЕС.

Съществува възможност да бъде приложен и последващ контрол, след освобождаване на стоките за износ и тяхното физическо напускане на митническата територия на Съюза. Той се извършва служебно или по искане на декларатора. Този метод за контрол се прилага за средни и големи фирми, но може да се приложи и за да се гарантира и спазването и правилата от малките фирми. Одитът може да бъде проведен върху една или поредица сделки. Последващият контрол е особено приложим към операциите, свързани с конвенционални оръжия и изделия с двойна употреба. Основно се проверяват търговските и счетоводните документи, намиращи се при декларатора (износителя), и всички останали документи, съдържащи данни за транспортирането на стоките с двойна употреба, вида и съответната им идентификация, като серийни номера, сертификати, спецификации, количество на изделията, имена и адрес на получателя, краен потребител на изделията и тяхната крайна употреба. Съгласно законовите разпоредби износителите на стоки с двойна употреба са длъжни да съхраняват тези документи за срок не по-малко от десет години. Този последващ вид контрол проверява фактите за освобождаване на стоките от митническия контрол, т.е. достоверността на данните в митническата декларация и придружаващите я документи, съпоставяйки ги с данните за други такива лица и товари. Установява се спазването на правилата за тарифното класиране, както и забраните и ограниченията, предвидени от съответното законодателство.

Технологията на митническия контрол⁶ при износ на изделия с двойна употреба е твърде богата като обхват на правомощията на митническите служители. Най-важното при първоначалния контрол е спазването на регистрационния и разрешителния режим. Това е първото условие за протичането на по-нататъшната проверка.

⁶ **Томева, М., Р. Бонев, Д. Добрева.** Валутен и митнически контрол. Велико Търново: Фабер, 2016, с. 198.

Технологията на митническият контрол обхваща всички форми на митнически контрол – документален, физически и технически.

II. УПРАВЛЕНИЕ И ОЦЕНКА НА РИСКА

Рискът е вероятност от настъпване на събитие и въздействието му, свързано с вноса, износа, транзита и крайното използване на стоки, придвижвани между митническата територия на Съюза и трети страни. Легалното определение е дадено в чл. 5, т. 7 на Регламент № 952/2013⁷ на Европейския парламент и на Съвета от 9 октомври 2013 г. за създаването на Митнически кодекс на Съюза. Казано по-кратко, рискът е потенциалната възможност за неспазване на митническото законодателство.

Митническият контрол по своята същност включва анализ и управление на риска. Управлението на риска представлява модерен, ефективен и ефикасен инструмент, който подпомага митническата администрация в изпълнението на нейната дейност. „Управлението на риска“ можем да определим като системно набелязване и прилагане на всички мерки, необходими за ограничаване на излагането на риск. Това са дейности, като събиране на данни и информация, анализ и оценка на риска, планиране и провеждане на действия, редовен мониторинг и преглед на този процес, както и на резултатите от него въз основа на международни, общностни и национални източници и стратегии.

Процесът на управление на риска включва:

- набиране и обработване на разузнавателна информация;
- установяване на рисковете, които биха могли да възникнат;
- анализиране на вероятността те да настъпят;
- оценяване на тяхното въздействие;
- определяне на ред от приоритети за справяне с тях;
- решаване на вида контрол, който следва да се извърши;
- следене на резултатите от контролните действия;
- преоценка на рисковете.

Специализираните звена в структурата на митническата администрация към Главна дирекция „Митническо разузнаване и разследване“ започват процеса по управление на риска с набирането и обработката на разузнавателната информация. Основна функция на

⁷ Регламент (ЕС) № 952/2013 на Европейския парламент и на Съвета за създаване на Митнически кодекс на Съюза. [онлайн]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/TXT/?uri=CELEX:32013R0952>

тази главна дирекция е събирането, проверката и анализът на данните. Разузнавателната оперативна информация трябва да бъде предоставена на служителите от звеното „Оперативен контрол“ и съответните оперативни групи. Информацията обхваща всички участници в митническия процес, всички митнически операции, фирмите вносители, износители и др., начина на транспортиране на стоките, плащанията, направени по тях, произхода и държавата на изпращане, основните методи, използвани за контрабанда и митническа измама.

Според обхвата им на действие и според вероятността им от настъпване нека класифицираме и разделим рисковете.

Според обхвата си те биват:

а) Стратегически рискове – обхващат макроикономически категории с некоректно поведение, които биха могли да доведат до значителни загуби на приходи и заплахата за сигурността. Те включват конкретни макроикономически показатели на даден икономически сектор, държави или отделни вносители/износители. Определят се на базата на преглед на вноса или износа по обем, държави на произход на стоките, видове транспорт, както и брой и вид на установените митнически нарушения в дадената област. Срокът, който обхваща стратегическият риск, е едногодишен, касаещ дадена отчетна година.

б) Тактически рискове – възникват в конкретни сфери на нередности и нарушения, в резултат на което би могло да се стигне до значителни загуби на приходи и заплахи за сигурността. Установяват се текущо.

в) Оперативни рискове – конкретни рискове, отнасящи се до определени лица, търговци, вносители, износители, митнически агенти и др. Информацията за тях се разпространява своевременно за нуждите на оперативния контрол.

Според вероятността си от настъпване рисковете биват:

а) Доказани рискове – установени в минал период.

б) Потенциални рискове – с най-висока вероятност за настъпване, все още неустановени, но за които съществуват подозрения.

След като рисковете бъдат идентифицирани, те следва да бъдат анализирани и оценени според вероятността им от настъпване.

Най-общо показателите на риска са тарифният код на стоките, тяхната държава на произход, митническата им стойност, дейността на фирмата вносител/износител, крайната употреба на из-

делята и др. Друг фактор в оценката на риска е видът и количеството на стоките, видът на маршрута на транспортирането им, техните получатели и др.

Анализът на риска представлява системно използване на цялата налична информация, достъпна за митническата администрация, с цел да се определи степента на вероятност от настъпването на рискове, свързани с нарушения на митническото законодателство. Целият този анализ се прави с оглед на това да улесни митническият контрол, като ориентира митническите проверки към онези вид стоки, физически, юридически лица и сектори, които представляват най-голям риск.

Критериите при анализа на риска можем също условно да групираме:

- по отношение на стоките – вид, произход, качество, стойност, предназначение;
- по отношение на търговията – честотата на търговските сделки, обичайна ли е сделката за търговското дружество, използва ли то в търговията си и има ли нужда от стока, която то внася/изнася;
- по отношение на търговците – репутация, финансово състояние, дейности, които изглеждат икономически необосновани, констатираните минали нарушения.

След като рисковете са анализирани и оценени, те се залагат в рискови профили по гореописаните критерии.

Видовете рискови профили, които се използват от митническата администрация, са в зависимост от:

- срока на действие – срочни и постоянни;
- сферата на действие – при внос, износ, транзит и др.;
- характера на риска – при некоректно тарифно класиране, при разлика в килограмите, при неточен произход на стоките и др.;
- субекта – получател, вносител, износител, складодържател и др.;
- вида и начина на превозване – превоз по суша, морски и въздушен превоз.

В практиките на европейските митнически администрации в зависимост от селектираното рисково ниво стоките под митническият контрол се насочват през определени „цветни коридори“:

- „зелен коридор“ – предполага освобождаване на стоката без митническа проверка;
- „жълт коридор“ – означава, че е достатъчно да бъде извършен само документален контрол;
- „червен коридор“ – предполага осъществяването на задължителен документален и физически контрол;

- „син коридор“ – предполага извършването на проверка на по-късен етап (последващ контрол).

Целта на митническата администрация е да установи съществените рискове, да определи техните граници и да приложи адекватни реакции на риска.

Митническото законодателство задължава митническите органи да извършват анализ на риска за всяка една пратка, въз основа на който да вземат решение за вида и степента на контрол, който трябва да упражнят, както и да отчетат ефективността на своите действия.

Основните въпроси, свързани с управлението на риска при износ на изделия с двойна употреба, са разделени на 5 критерия, подредени във възходящ ред към най-високия риск:

- Изделия с двойна употреба за нечувствителни дестинации – няма причина да се очаква отказ за издаване на разрешение;
- Военни стоки/изделия за нечувствителни дестинации – няма причина да се очаква отказ за издаване на разрешение;
- Изделия с двойна употреба или военни стоки за чувствителни дестинации – издаването на разрешение е вероятно;
- Изделия с двойна употреба или военни стоки за чувствителни дестинации – разрешение не е издадено;
- Изключително чувствителни стоки/изделия, например важни съставки за ядрени, биологични или химически оръжия и ракети.

Такъв пример за изключително висок риск е внос на неконтролирани изделия с двойна употреба, предназначени за производство на бомби и други оръжия.

Рисковите области могат да се разделят на четири компонента:

- ✓ фирмата;
- ✓ изделията;
- ✓ дестинацията;
- ✓ документацията.

Основните категории на риска, имащи отношения към фирмата, са:

- чуждестранната собственост или контрол;
- слабото финансово положение;
- непълната документация;
- подозрителните свързани фирми, подразделения и доставчици във и извън България;
- подозрителните спедитори/митнически агенти.

Основни категории на риска, имащи отношения към самото естество на произведените, внесените или изнесените изделия, са:

- военни;
- с двойна употреба – както за граждански, така и за военни приложения;
- ядрени;
- химически и биологични оръжия заедно с техните прекурсори;
- оборудване за мъчения;
- радари и комуникационно оборудване;
- поддържащи системи или части за всичко, изброено по-горе.

Основни критерии на риска, имащи отношение към дестинацията на изделията, са:

- чувствителни дестинации;
- дестинации, от които стоки се отклоняват;
- дестинации – обект на ембарго или санкции;
- непряк маршрут към крайната дестинация, позволяващ подмяна или отклонение на стоките;
- грешно описание на крайната дестинация.

При детайлен и обстоен анализ на всяка една категория на риска, свързан с тази област, е необходимо да бъдат извършени щателен преглед и сравнение на договори, поръчки, фактури и разрешителни. Да бъдат обстойно проверени всички документи, имащи отношение към движението на стоката, като всички транспортни документи – товарителници, въздушни товарителници, манифести и др. Необходимо е да се проверят и проследят всички разплащателни документи по сделката. На задълбочен анализ трябва да се подложи и проучи дейността на фирмата, нейните минали сделки и да бъде направена връзка между фирмата и крайната дестинация.

Експортът на изделия с двойна употреба представлява повишен риск за сигурността. При управлението на риска, свързан с тази дейност, особено внимание изискват държавите – получатели на подобни стоки, техният краен потребител и крайната им употреба поради възможността тези изделия да бъдат използвани за целите на тероризма. Митническите администрации играят важна роля за защитата на интересите на Съюза, особено на неговите финансови интереси.

Литература

1. **Димитрова, С.** Демографски аспекти на националната ни сигурност. – В: *Политика и сигурност*, бр. 1, 2020.
2. **Влайкова, Т.** Митнически контрол при износ на изделия с двойна употреба. София: Албатрос, 2011.
3. **Томева, М., Р. Бонев, Д. Добрева.** Валутен и митнически контрол. Велико Търново: Фабер, 2016.

4. **Регламент** (ЕС) № 952/2013 на Европейския парламент и на Съвета за създаване на Митнически кодекс на Съюза. [онлайн]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/TXT/?uri=CELEX:32013R0952>
5. **Регламент** (ЕС) № 428/2009 от 5 май 2009 г. за въвеждане на режим на Съюза за контрол на износа, трансфера, брокерската дейност и транзита на изделия и технологии с двойна употреба. [онлайн]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/TXT/?uri=CELEX%3A32009R0428>
6. **Закон** за митниците. [онлайн]. customs.bg
7. **Закон** за експортния контрол на оръжия, изделия и технологии с двойна употреба (ЗЕКОИТДУ). [онлайн]. <https://www.mi.government.bg>